

УДК 349.2

Є. В. Жилін

Харківська громадська організація «Оплот», керівник
вул. Бакуліна, 11, Харків, 61000, Україна

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВЗАЄМОДІЇ ОБ'ЄДНАНЬ ГРОМАДЯН З ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ

У статті проаналізовано сутність, значення й особливості взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади в Україні, визначено основні передумови ефективної взаємодії як визначального фактору розбудови громадянського суспільства.

Ключові слова: об'єднання громадян, державні органи, державна влада.

На шляху розбудови громадянського суспільства в Україні у відповідності до європейських стандартів вагомим значення набуває питання взаємодії державної влади з об'єднаннями громадян, яка є визначальним фактором ефективної реалізації функцій і завдань органів державної влади на всіх рівнях політичної системи.

Теоретико-правові основи взаємодії державної влади з об'єднаннями громадян знайшли відображення в дослідженнях багатьох вітчизняних і зарубіжних науковців, серед яких: М. Вебер, Ж. Ведель, І. Г. Козирев, В. М. Кравчук, Є. В. Кубко, В. О. Малюткін, В. Я. Матвієнко, І. В. Молодих, Н. Р. Нижник, В. І. Патрушев, В. Ф. Погорілко, К. Поппер, Дж. Ролз, В. Ф. Сіренко, О. Ф. Скакун, С. М. Тимченко, А. Токвіль, О. Ф. Фрицький, Дж. Хоманс, Г. П. Цимбал, М. В. Черніков, Ц. Ямпольська та ін. Проте сутність й особливості ефективної взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади потребують подальшого дослідження та вдосконалення.

Метою статті є аналіз та уточнення сутності, значення й особливостей ефективної взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади в Україні. Досягнення поставленої мети передбачає виконання ряду завдань: дослідити наукові концепції та теорії взаємодії; систематизувати та уточнити зміст і сутність категорії взаємодії; проаналізувати передумови виникнення взаємодії в громадянському суспільстві; узагальнити типи та напрями взаємодії та охарактеризувати значення й особливості взаємодії об'єднань громадян з органами державної влади в Україні.

Взаємодія як філософська категорія є універсальною формою руху, становлення й розвитку процесу, яка визначає існування й структурну організацію будь-якої матеріальної системи [1, с. 199]. На переконання В. О. Малюткіна, філософській категорії «взаємодія» притаманні наявність відносин (зв'язків), які надають об'єктам можливість впливати один на одного й власне впливу, у результаті якого відбуваються двосторонні зміни взаємодіючих суб'єктів [2, с. 4]. Дійсно, органи державної влади й об'єднання громадян у результаті взаємодії зазнають змін, адже даний процес є динамічним і гнучким відносно внутрішнього й зовнішнього се-

редовища. Проте недоліком наведених вище визначень є відсутність врахування узгодження інтересів суб'єктів громадянського суспільства, їх спільності і єдності, без чого ефективна взаємодія втрачає сенс. Крім того, поняття «взаємодія» пов'язане з поняттям «структура», оскільки за допомогою взаємодії створюється об'єднання елементів в одне ціле. Однак у даному тлумаченні доцільніше застосовувати замість терміна «сукупність» термін «система», оскільки саме від взаємодії усіх елементів останньої в сумі виникає ефект, не характерний для кожного елемента окремо (синергетичний ефект).

Якщо ж розглядати категорію «взаємодія» в аспекті управління суспільним життям, то вона виступає як специфічний вид соціальних й управлінських відносин, які можуть бути, на думку більшості авторів, вертикальними й горизонтальними [3]. При цьому в адміністративному праві підставою для такого поділу є співвідношення прав і обов'язків учасників адміністративно-правових відносин. Слід відмітити, що вертикальні взаємовідносини характеризуються підпорядкованістю (підлеглістю) одного суб'єкта іншому (характерні при виконанні органами державної влади власних і делегованих повноважень), проте в процесі взаємодії об'єднань громадян і органів державної влади переважають горизонтальні взаємовідносини, виходячи з сутності й особливостей громадянського суспільства [4].

На відміну від філософської та управлінської концепцій взаємодії, у соціології взаємодія характеризується систематичними, регулярними соціальними діями суб'єкта, що спрямовані викликати відповідну реакцію, яка, у свою чергу, спонукає до нової реакції суб'єкта. При цьому соціальна взаємодія виникає в процесі взаємного впливу на дії, поведінку та реагування структурних компонентів соціосистеми [5, с. 148–149]. На думку Є. Б. Кубко, у будь-якому соціальному явищі взаємодія відображає його сутність і структуру, зміст і форму, обумовлює логічну та історичну послідовність процесу розвитку [6, с. 81]. Цікавим є підхід й І. Г. Козирева до розгляду питання соціальної взаємодії, під якою автор розуміє процес безпосередньої чи опосередкованої взаємодії соціальних суб'єктів один на одного; процес обміну окремими, направленими один на одного соціальними діями між двома або більше суб'єктами [7, с. 125]. При цьому будь-яка соціальна дія може бути або ініційованою певним суб'єктом («виклик»), або виникати у формі реакції у відповідь на дії інших суб'єктів («відповідь на виклик»).

Питання соціальної взаємодії завжди було предметом дослідження й відомих зарубіжних соціологів. Вивчаючи дану проблему, М. Вебер вважав, що в процесі взаємодії люди намагаються максимально раціоналізувати свою поведінку з метою досягнення найбільшої економічної ефективності, тому для соціальних дій характерні такі риси, як раціональність, орієнтація на інших і осмисленість [8, с. 4–8]. Аналогічно розглядає соціальну взаємодію і Дж. Хоманс, зазначаючи, що в процесі взаємодії кожна зі сторін намагається отримати максимальну вигоду («соціальне схвалення») за свої дії і мінімізувати витрати на них, при чому взаємна винагорода у

взаємодії зумовлює її регулярність і перехід до взаємовідношень на основі взаємних очікувань [9].

Достатньо цікавою та сучасною науковою теорією соціальної взаємодії є символічний інтеракціонізм («interaction» — взаємодія), прихильником якої виступає Дж. Г. Мід, який вважає, що в процесі взаємодії більш важливе значення має не певна соціальна дія, а її інтерпретація, тобто як вона сприймається. При цьому однакова інтерпретація події учасниками взаємодії сприяє її ефективності [7, с. 125].

В результаті аналізу, систематизації та уточнення наведених вище концепцій і теорій взаємодії пропонуємо визначати взаємодію об'єднань громадян із органами державної влади як форму зв'язку між окремими взаємодоповнюючими елементами відкритої системи громадянського суспільства, за допомогою якої досягається ефективність функціонування громадянського суспільства та держави в цілому, відбувається процес обміну соціальними діями між двома або більше суб'єктами, їх сприйняття, усвідомлення й реакція на них.

Досліджуючи сутність взаємодії об'єднань громадян і органів влади, важливо усвідомлювати передумови виникнення взаємодії, її цілі та стимули, які спонукають суб'єктів суспільних відносин до взаємодії. Загальновизнаним фактом є те, що взаємовідносини будь-якої живої системи з оточуючим навколишнім середовищем об'єктивно зводяться до обміну енергією. При цьому, щоб отримати з навколишнього середовища потрібний енергетичний ресурс, система має витратити певну кількість власної енергії. Із цього випливає, що функціонування живої системи (у нашому випадку громадянського суспільства) неминуче передбачає нееквівалентний обмін енергією, який, на думку, М. В. Чернікова, з боку системи — прогресивний, а з боку оточуючого середовища — регресивний, обґрунтовуючи таким чином підсвідоме, закономірне «паразитичне існування» будь-якої живої системи. Автор вважає, що саме рівень прогресивності обмінної взаємодії визначає ступінь вигоди для людини (громадянина) від такої взаємодії і відповідно її зацікавленості в участі у взаємодії [10, с. 71]. У свою чергу, І. Г. Козирев передумовою виникнення взаємодії між суб'єктами суспільних відносин ставить визначальним той факт, що людина може задовольнити більшість своїх потреб, інтересів чи цінностей лише у процесі взаємодії з іншими людьми, адже за своєю суттю взаємодія є основною життєвою потребою людини.

Передумови взаємодії об'єднань громадян і органів державної влади знайшли відображення й в дослідженнях Ф. Хайека, який є автором концепції загального правила, що об'єднує людей, гарантує їх рівність і регламентує взаємовідносини громадянського суспільства з державою [11]. Отже, передумовою взаємодії об'єднань громадян і органів державної влади є передусім законодавча база, проте доцільно звернути увагу й на «договірний» підхід у взаємодії органів державної влади й об'єднань громадян, сутність якого виявляється у встановленні безпосередньо суб'єктами суспільних взаємовідносин прав, обов'язків і механізмів їх реалізації з обох боків.

Цікавими є також узагальнення і поділ теорій взаємодії органів державної влади (держави) та об'єднань громадян (громадянського суспільства), проведені О. Ф. Скакун, яка виділяє наступні підходи: розгляд держави й громадянського суспільства як співпадаючих систем; розгляд держави й громадянського суспільства як різних соціальних систем, у взаємодії яких провідну роль відіграє держава, що контролює громадянське суспільство; розгляд держави й громадянського суспільства як різних соціальних систем, де держава виконує підпорядковану роль стосовно громадянського суспільства [12]. Наведені вище теорії взаємодії держави й громадянського суспільства в певній мірі перегукуються з історично сформованими моделями взаємодії: авторитарною, демократичною та перехідною, виходячи з особливостей політичних і соціальних систем кожного часового періоду, проте, незалежно від цього можна виділити загальні фактори, що впливають на взаємодію об'єднань громадян із органами державної влади.

По-перше, ефективність і впорядкованість взаємодії між суб'єктами суспільних відносин залежать від рівня досконалості державно-правового механізму, у тому числі ступеня законодавчого та інформаційного забезпечення, відповідності використовуваних методів і інструментів сучасним умовам, ефективності адміністративного менеджменту тощо. По-друге, фактором впливу є розвиненість соціальної інфраструктури, мережі інститутів громадянського суспільства та їх відповідність демократичним стандартам розвинених країн світу. По-третє, активізація й розширення взаємодії громадянського суспільства й держави залежать від менталітету народу, сприйняття, усвідомлення та реагування громадянами на даний процес, наявності стимулів у об'єднань громадян до взаємодії, психологічного фактору й поінформованості про доцільність взаємодії, її законодавче підґрунтя, отримуваний ефект, корисність і суспільні блага. Не менш важливим чинником, передусім на етапі початку діяльності громадського об'єднання є фактор артикуляції, під яким розуміють активне оприлюднення презентації об'єднання, під час якого відбувається в певній мірі активна пропаганда членами об'єднання своїх інтересів і цілей органам державної влади [13, с. 30–31]. Серед факторів, які спонукають об'єднання громадян і органи державної влади до взаємодії, можна виділити й чинник «вимоги» (створення умов соціальної чи психологічної напруги в країні) та «підтримки» (створення умов для нейтралізації соціальної чи психологічної напруги в країні). Зазвичай саме діяльність об'єднань громадян виступає «підтримуючим» фактором і сприяє стабілізації суспільно-політичних відносин у країні.

Слід зазначити, що взаємодії об'єднань громадян із органами державної влади притаманний ряд особливостей. По-перше, взаємодія об'єднань громадян і органів державної влади завжди характеризується причинно-наслідковими зв'язками (одна соціальна дія вимагає іншої у формі реакції і т. д.). По-друге, характерною особливістю є керованість, під якою М. В. Рубцова розуміє якісну характеристику соціального середовища, що дозволяє соціалізованим суб'єктам ставити перед собою і досягати певні цілі в процесі взаємодії один з одним [14, с. 38]. По-третє, взаємодії

притаманні структурні зв'язки (координація, субординація, реординація), тобто впорядковані, організовані, стабільні відносини, що виникають між суб'єктами даної взаємодії в процесі її здійснення. Крім зазначених вище до переліку особливостей взаємодії об'єднань громадян із органами державної влади доцільно включити наступні: 1) наявність взаємного впливу об'єднань громадян і органів державної влади один на одного; 2) активний характер взаємодії; 3) спрямованість на забезпечення та утримання ефективного функціонування системи громадянського суспільства; 4) наявність зворотного зв'язку між органами державної влади і об'єднаннями громадян у процесі їх взаємодії та ін.

Важливим кроком на шляху посилення взаємодії органів державної влади та об'єднань громадян в Україні стало прийняття Кабінетом Міністрів України Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства від 21 листопада 2007 року, яка передбачає налагодження ефективної взаємодії органів виконавчої влади з інститутами громадянського суспільства, що повинна базуватися на партнерстві, взаємній заінтересованості у досягненні цілей, пов'язаних із процесом демократизації усіх сфер державного управління і суспільного життя, соціально-економічним і духовним прогресом, всебічним забезпеченням захисту прав і свобод людини та громадянина [15]. Проте, в останні декілька років спостерігається тенденція до погіршення умов для взаємодії об'єднань громадян і органів державної влади. Головні причини даної ситуації виявляються в особистій незацікавленості органів державної влади у взаємодії з громадськістю, формальності підходів до консультацій з об'єднаннями громадян та окремими громадянами, лобіюванні політичних інтересів керівниками владних структур, недостатній поінформованості громадськості про ухвалення нормативно-правових актів органами виконавчої влади та ін. Тому основою поліпшення умов взаємодії об'єднань громадян і органів державної влади має стати передусім налагодження комунікаційних каналів, зокрема з боку об'єднань громадян, не тільки на національному, а й на міжнародному рівні. Влада, передусім, має змістовно переосмислити та переорієнтувати свою діяльність на забезпечення прав і свобод громадян, оскільки саме в процесі взаємодії органів державної влади з об'єднаннями громадян відбуваються важливий і необхідний обмін інформацією, знаннями, досвідом, матеріальними й духовними цінностями, позиціонування певних громадян (об'єднань громадян) по відношенню до інших, визначення статусів і соціальних ролей суб'єктів суспільних відносин у громадянському житті.

Список літератури

1. Большой энциклопедический словарь / под ред. А. М. Прохорова. — 2-е изд. — М. : Большая Российская энциклопедия ; СПб. : Норинт, 1998. — 1456 с.
2. Малюткин В. А. Организация взаимодействия подразделений органов внутренних дел в осуществлении профилактики преступлений : Лекция № 13 / В. А. Малюткин ; под ред. Г. А. Аванесова. — М. : РИО МВД СССР, 1976. — 40 с.

3. Нижник Н. Р. Види державно-управлінських відносин / Н. Р. Нижник // Державне управління: теорія і практика. — К., 1998. — 324 с.
4. Коренев А. П. Административное право России / А. П. Коренев. — М., 2007. — 278 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://www.twirpx.com/file/109223/>
5. Социология : учебное пособие / общ. ред. Э. В. Тадевосяна. — М. : Знание, 1995. — 270 с.
6. Введение в теорию государственно-правовой организации социальных систем / под общ. ред. Е. Б. Кюбко. — К. : Юринком, 1997. — 192 с.
7. Козырев И. Г. Социальное действие, взаимодействие, поведение и социальный контроль / И. Г. Козырев // Политические исследования. — 2005. — № 8. — С. 124–129.
8. Weber M. Economy and Society. — Vol. 1. — Berkeley, 1978. — 48 p.
9. Хоманс Дж. Социальное поведение как обмен / Дж. Хоманс // Современная зарубежная социальная психология. — М., 1984. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://bukvasklad.ru/load/tretij_semestr/teksty/khomans_dzh_socialnoe_povedenie_kak_obmen/15-1-0-8
10. Черников М. В. Логика социальных взаимодействий в свете двух условий справедливости / М. В. Черников // Политические исследования. — 2004. — № 5. — С. 71–84.
11. Хайек Ф. А. Дорога к рабству / Ф. А. Хайек. — М. : Новое издательство, 2005. — 264 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : <http://socioline.ru/book/fridrih-fon-hajek-doroga-k-rabstvu>
12. Скакун О. Ф. Теорія держави і права : підручник / пер. з рос. — Харків : Консум, 2001. — 656 с. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа : http://ukrkniga.org.ua/ukrkniga-text/books/_book-687.htm
13. Технології політичної влади: Зарубіжний досвід / В. М. Іванов, В. Я. Матвієнко, В. І. Патрушев, І. В. Молодих. — К. : Вища шк., 1994. — 263 с.
14. Рубцова М. В. Управляемость: теоретико-социологический анализ понятий / М. В. Рубцова // Социологические исследования. — 2007. — № 12. — С. 32–38.
15. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про прийняття Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства» № 10–35-р від 21 листопада 2007 року. — [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua>

Е. В. Жилин

Харьковская общественная организация «Оплот»
ул. Бакулина, 11, Харьков, 61000, Украина

СУЩНОСТЬ И ОСОБЕННОСТИ ВЗАИМОДЕЙСТВИЯ ОБЪЕДИНЕНИЙ ГРАЖДАН С ОРГАНАМИ ГОСУДАРСТВЕННОЙ ВЛАСТИ

Резюме

В статье проанализированы сущность, значение и особенности взаимодействия объединений граждан с органами государственной власти в Украине, определены основные предпосылки эффективного взаимодействия как определяющего фактора построения гражданского общества.

Ключевые слова: объединения граждан, государственные органы, государственная власть.

E. V. Gilin

Kharkiv public organization «Bulwark»
Bakulina str., 11, Kharkiv, 61000, Ukraine

**ESSENCE AND FEATURES OF CO-OPERATION OF ASSOCIATIONS
OF CITIZENS ARE WITH PUBLIC AUTHORITIES**

Summary

In the article there are analysis of essence, role and peculiarities of cooperation of civil associations and organs of state power in Ukraine and determination of main preconditions of effective cooperation as determining factor of civil society building.

Key words: associations, government agencies, public authorities.